

Önképzés – tanfolyam – középfokú szakképzés. A magyarországi óvóképzés a kezdetektől 1959-ig

Patyi Gábor

Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar, Neveléstudományi és Pszichológiai Intézet
egyetemi docens | Tanárképző Központ, főigazgató
 0009-0000-2803-645X | MTMT: 10028278

KEYWORDS

- *kindergarten teacher training*
- *Hungary*
- *history*
- *institutional forms*
- *trends*

KULCSSZAVAK

- *óvóképzés*
- *Magyarország*
- *történet*
- *intézményformák*
- *tendenciák*

ABSTRACT

Self-education – course – secondary vocational training. Kindergarten teacher training in Hungary from the beginnings until 1959 | In our study, we provide a brief overview of a period in the history of Hungarian preschool education, from 1828 to 1959, from the beginnings to the transition to higher education. We discuss the fundamental changes in the institutional organizational frameworks mentioned in the title (self-training - model institute – course – secondary vocational training), as well as the qualitative and quantitative changes in the institutions. The main characteristics, tendencies, theoretical problems, and aspirations of certain eras (male or female kindergartens, combining kindergarten and teacher training, improving quality, aiming for an academic level). The history of development had outstanding periods and ups and downs, as well as stagnant periods, yet this historical path laid the foundation for the internationally recognized high standard of today's Hungarian kindergarten teacher training. In preparing our study, we used a fundamentally qualitative research method, document analysis. Since our goal is to familiarize the reader with the fundamental tendencies of a long period, we primarily processed old and new basic secondary literature on the topic.

ABSZTRAKT

Tanulmányunkban a hazai óvóképzés történetének egy szakaszáról, 1828-tól 1959-ig, a kezdetektől a képzés felsőfokúvá válásáig nyújtunk vázlatos áttekintést. Tárgyaljuk a cím-ben is említett, az intézményi szervezeti keretekben bekövetkező alapvető változásokat (önképzés – mintaintézet – tanfolyam – középfokú szakképzés), az intézmények minőségi és mennyiségi változásait, valamint az egyes korszakok főbb jellemzőit, tendenciáit, elvi problémáit, törekvéseit (férfi vagy női óvók, óvóképzés és a tanítóképzés egyesítése, a minőség emelése, akadémiai szint megcélzása). A fejlődéstörténetnek voltak kiemelkedő időszakai és hullámvölgyei, illetve stagnáló időszakai is, mégis ez a történeti út alapozta meg a mai hazai óvodapedagógus-képzés nemzetközileg is elismert magas színvonalát. Tanulmányunk készítése során alapvetően egy kvalitatív jellegű kutatási módszert, a dokumentumelemzést alkalmaztuk. Mivel célunk egy hosszú időszak alapvető tendenciáinak megismertése az olvasóval, ezért elsődlegesen a témára vonatkozó régi és új alapvető szakmátról szakirodalom feldolgozását végeztük el.

Bevezetés

2028-ban, három év múlva ünnepelhetjük majd a hazai óvodai nevelés kezdetének 200 éves évfordulóját. Mint majd alább látjuk, az óvodai nevelők képzésének hazai története is csaknem 200 éves múltra tekint vissza. Ez a hosszú, és számos

változást, megújulást magába foglaló fejlődéstörténet indokolja, hogy egy óvodapedagógiával foglalkozó kötetben megjelenő tanulmányban kísérletet tegyünk a főbb állomások, törekvések, fejlődési irányok meghatározására. Tanulmányunk alapvető célja, hogy a hazai óvóképzés történetének egy szakaszáról, 1828-tól 1959-ig, a kezdetektől a képzés felsőfokúvá válásáig vázlatos áttekintést nyújtson. Tárgyaljuk a címben is említett, az intézményi szervezeti keretekben bekövetkező alapvető változásokat (önképzés – tanfolyam – középfokú szakképzés), az intézmények mennyiségi változásait és az egyes korszakok főbb elvi problémáit, törekvéseit (férfi vagy női óvók, óvóképzés és a tanítóképzés egyesítése, a minőség emelése, akadémiai szint megcélzása). Tanulmányunk elkészítése során alapvetően kvalitatív jellegű kutatási módszert, a dokumentumelemzést alkalmaztuk. Mivel célunk a vizsgált hosszú időszak alapvető tendenciáinak megismertetése az olvasóval, ezért elsődlegesen a témára vonatkozó régi és új szekundér szakirodalom feldolgozását végeztük el.

A hazai óvóképzés történetének feltárása a képzés történetéhez hasonlóan nagyon régi múltra tekint vissza. A hazai óvodapedagógus-képzés történetének historiográfiájáról nemrégiben Golyán Szilvia jelentetett meg egy összefoglaló tanulmányt (Golyán, 2023). A szerző az óvóképzésről megjelent legelső írástól kezdve (Briedl, 1841) 2023-ig szisztematikusan áttekinti és röviden jellemzi az összes olyan tanulmányt, könyvrészletet, amelyek a hazai óvóképzés történetét hosszabb-rövidebb terjedelemben tárgyalják. Foglalkozik a 19. század második felének klasszikus szerzőivel (Rapos József, P. Szathmáry Károly, Morlin Emil), a 20. század első felének kutatóival (Kenyeres Elemér, Végh József, Draskovits Pál) és a szocialista korszak témáról író szakembereivel (Hermann Alice, Varga Gábor, Vág Ottó), és természetesen a rendszerváltás után, illetve napjainkban a témával foglalkozó kutatókkal is (Golyán, 2023). E tanulmány szerzője korábban már szintén kísérletet tett arra, hogy röviden összefoglalja a hazai óvóképzés történetének főbb állomásait, a kezdetektől a képzés felsőfokúvá válásáig (Patyi, 2010).

Önképzés, mintaintézetek

Magyarország első óvóképző tanintézetét 1837-ben Tolnán létesítette „A Kisdédóvó Intézeteket Magyarországon Terjesztő Egyesület”. Mint fentebb láttuk, az első hazai óvoda 1828-ban, 9 évvel korábban kezdte meg működését. (Kurucz, 2002) Ahogy más országokban, úgy hazánkban is az első óvodai nevelők nem rendelkeztek – nem rendelkezhetek – óvodapedagógusi képesítéssel. Az óvodapedagógiai képzés kezdetben nem lehetett más, mint önképzés (Vág,

1989). Az önképzés azonban – ismét csak a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően – „mentor” irányításával történt. Angliában Robert Owen látta el tanácsokkal az első óvodák nevelőit. Az első magyarországi óvodák, közülük kiemelten a budai és pesti intézmények, Brunsvik Teréz irányításával működtek. A grófnő ellátta az óvókat külföldi szakirodalommal, beszámoltatta őket a tevékenységükről, és intézménylátogatásai során szakmai tanácsokkal segítette munkájukat (Vág, 1989). Az óvodapedagógia külhoni szakirodalma a korban nagyon csekély volt. Alapműnek számított az angol Samuel Wilderspin 1823-ban megjelent „Infant Education” című munkája, melyet a magyar közönség elsősorban az osztrák Joseph Wertheimer 1826-ban megjelent német nyelvű fordításában ismert. Az óvodai nevelők eme első generációjából többen életre szóló hivatásra leltek az óvodapedagógusi pályában.

Az óvodai neveléssel kapcsolatos ismeretek önképzés útján való megszerzése, kezdetben az egyetlen lehetőség volt. Amint azonban az óvodák egyre nagyobb számban létesültek az egyes országokban, felmerült a szervezett képzés kialakításának igénye. A szervezett képzés első formája a mintaintézetek (model-school, példányóvoda) kialakítása volt. Ezen a téren is Anglia járt elől. 1824-ben a Londonban, a Quaker Streeten működő, addig Wilderspin által vezetett intézmény mintaintézetté vált. Az óvoda ekkor új vezetőt kapott, Wilderspint pedig azzal bízták meg, hogy az országban utazva támogassa az újonnan alapított óvodák pedagógusait. Hazánkban is hamarosan felmerült a mintaintézetek és az utazó tanácsadó iránti igény, nyilván az angol mintára. Több, 1830-ban kelt dokumentum a Brunsvik Teréz által alapított első budai (krisztinavárosi) óvodát mintaiskolaként említi. Kiterjedt tevékenységet folytató mintaintézet végül is Magyarországon nem jött létre, volt azonban a korban néhány olyan helység, melyek óvodáiban egy-két leendő óvó felkészítése folyt (Nagyalmás, Zsibó, Zilah, Kassa és Miskolc). A tolnai óvóképző, a létesítést követően (1837), kis hatáskörrel (kevés jelöltet képezve) működött, így a reformkorban később is akadtak szószólói a regionális mintaintézetek létesítésének. Példának okáért Kossuth Lajos a Pesti Hírlap 1841. február 24-én megjelent számában „Kisededóvás” című írásában „példányintézetek” alapítását indítványozta (Vág, 1989; Kurucz, 2002).

Tanfolyam

Reformkor és önkényuralom (1837 – 1867)

Mint fentebb már említettük, hazánk első, kifejezetten az óvóképzés célját szolgáló intézményét 1837-ben alapította Tolnán „A kisededóvó Intézeteket Magyarországon Terjesztő Egyesület”. Az intézmény működésének pénzügyi háttérét

az egyesület elnöke, gróf Festetics Leó biztosította, aki saját tolnai ingatlanát ajánlotta fel iskolaépület céljára, valamint 4000 forinttal támogatta az igazgatói tisztség betöltését (Kurucz, 2002). A hazai óvóképzés történetével foglalkozó korai szakirodalmak Európa első ilyen jellegű intézményeként említik a tolnai képzőt (Draskovits, 1940). Bár az újabb kutatások és az ezek nyomán született publikációk vitatják az európai elsőség tényét, a magyar óvodaügy és óvodapedagógia fejlődése szempontjából az intézmény megalapítása továbbra is kiemelkedő jelentőséggel bír (Vág, 1988; Kurucz, 2002). A korabeli óvodapedagógusok korábban, mint fentebb utaltunk rá, kizárólag önképzés révén, illetve mintaintézmények látogatása során szerezhettek szakmai ismereteket. A tolnai intézmény létrejöttével azonban lehetőség nyílt a szervezett, magasabb szintű, iskolai keretek között zajló képzésre, amely óvóképző tanfolyam formájában valósult meg (Vág, 1989).

Az egyesületi fenntartású óvóképző intézmény csupán néhány évig működött Tolnában; 1843 őszén már Pest városában kezdte meg működését. A képzési idő eredetileg két évre volt tervezve, azonban a program ténylegesen egyéves időtartammal indult. Ennek ellenére a beiratkozott hallgatók többsége számára még ez a rövidebb képzési forma is túl hosszúnak bizonyult. Az intézmény első évtizedeiben a növendékek jelentős része csupán néhány hetet vagy hónapot töltött az intézményben. Egyes hallgatók gyorsított ütemben teljesítették tanulmányaikat, és rövidebb idő alatt szerezték meg oklevelüket, míg mások anélkül hagyták el az intézményt, hogy végzettséget szereztek volna. Az 1837 és 1867 közötti harmincéves időszak vizsgálata alapján a beiratkozottak kevesebb mint 20%-a töltötte ki az egyéves képzési időt (Vág, 1989).

A képzés további sajátossága volt, hogy az óvójelöltek eltérő időpontokban kezdték meg és fejezték be tanulmányaikat, így egyéni tanulmányi rend szerint teljesítették kötelezettségeiket. A mindenkorai igazgatók – akik az intézmény első évtizedeiben egyben az egyetlen állandó munkatársak voltak – személyre szabott figyelmet és feladatokat biztosítottak a hallgatók számára. A növendékek alacsony létszáma is lehetővé tette az egyéni bánásmódot: 1837 és 1850 között mindössze 148 fő iratkozott be az intézménybe (Végh, 1935). A képzést erőteljes gyakorlati orientáció jellemezte. Az elméleti oktatás kizárólag reggel 6 és 8 óra között zajlott, míg a nap további részében a hallgatók az intézményhez tartozó mintaintézményben, az ún. „példányóvodában” vettek részt gyakorlati képzésben (Kurucz, 2002).

A fentebb ismertetett kezdetleges körülmények – mint a tanfolyami jellegű képzés, a rövid tanulmányi időszak, valamint az egyszemélyes tantestület – ellenére az óvóképző intézet működésének első évtizedeiben bizonyos vonatkozásokban a felsőfokú képzés irányába mutató tendenciák voltak megfigyelhetők.

Bár a beiratkozás feltételeként nem határoztak meg minimális iskolai végzettséget, azzal, hogy az alsó korhatárt a betöltött 21. életévben szabták meg, implicit módon jelezték a gimnáziumi végzettség kívánalmát. Az 1830-as és 1840-es években a növendékek többsége valóban magasabb iskolai végzettséggel rendelkezett: sokan gimnáziumot, tanítóképzőt végeztek, illetve filozófiai tanfolyamok, teológiai, jogi vagy orvosi fakultások, valamint egyéb felsőoktatási intézmények elvégzése után iratkoztak be az intézménybe (Kurucz, 2002; Vág, 1989). A középiskolai végzettség elvárása, valamint az egyetemi és óvóképző tanulmányok párhuzamos folytatásának lehetősége megjelenik az intézmény első igazgatója, Wargha István érvelésében is. Wargha a képző Pestre helyezését előnyeit hangsúlyozva rámutatott arra, hogy a fővárosban működő intézmény képzésében sok fiatal venne részt, amennyiben az oktatás időrendje nem ütközne az egyetemi előadásokkal (Wargha, 1843).

1844 és 1861 között Ney Ferenc töltötte be az óvóképző intézet igazgatói tisztségét. Hivatalba lépését követően új szabályzatot dolgozott ki, amelyben kifejtette azon meggyőződését, miszerint a kisdedóvás eredményes gyakorlásához sokrétűbb ismeretek szükségesek, mint a tanításhoz. A szabályzat továbbra is egy évben határozta meg a rendes tanulmányi időt, ugyanakkor hangsúlyozta, hogy a képzés megkezdése előtt legalább gimnáziumi végzettség megléte kívánatos (Morlin, 1896). Azoknak a növendékeknek, akik oklevelet kívántak szerezni, a tanulmányok lezárásaként záróvizsgát kellett tenniük. A képzés magas színvonalát a vizsgák rendkívüli szigorúsága is tükrözte. Morlin Emil, a magyarországi kisdedóvás és óvóképzés egyik korai krónikása, feljegyezte: „...hogy 1847-ben előfordult, miképp bölcsészetet és jogot végzett egyének nem bírták azt letenni” (Morlin, 1896, 25).

A reformkorban kialakított magas színvonalú óvóképzés minőségének fenntartása a szabadságharcot követően, a megváltozott társadalmi és politikai környezetben már nem bizonyult lehetségesnek (Varga, 1977). Bár a képzés tartalmi elemei, módszertana, valamint a képesítő vizsgák követelményei formálisan változatlanok maradtak, a képzés színvonala mégis jelentős mértékben csökkent. A kisdedóvói pálya társadalmi presztízsének visszaesésével párhuzamosan romlott a jelentkezők előképzettsége. Csökkenő tendenciát mutatott a közép- vagy felsőfokú végzettséggel rendelkező beiratkozók aránya, miközben egyre többen csupán elemi iskolai végzettséggel jelentkeztek. Rapos József igazgató 1865-ben már csupán a jó írás- és olvasáskészséget, valamint az alapvető számolási képességet tekintette a felvétel minimális feltételének (Morlin, 1896).

A dualizmus korának első fele (1867–1890)

1867 után Eötvös József két alkalommal – először 1868-ban, majd 1870-ben – tett kísérletet arra, hogy törvényi keretek közé helyezze a kiseddóvás és az óvóképzés ügyét (Végh, 1935/a). Bár ezek a jogalkotási törekvések ekkor még nem vezettek eredményre, a kiegyezést követően a hazai óvodaügy jelentős élénkülést mutatott. Az óvodák száma folyamatosan növekedett, újabb szakmai egyesületek alakultak, és új pedagógiai irányzatok jelentek meg. Különösen nagy hatást gyakoroltak Fröbel nevelési elvei, amelyek széles körben ismertté és népszerűvé váltak a korszakban (Vág, 1979).

Az említett szakmai változások természetesen hatással voltak az óvóképzés fejlődésére is. Továbbra is működött a „Kiseddóví Intézeteket Magyarországon Terjesztő Egyesület” (amely 1874-től Országos Kiseddóví Egyesület néven folytatta tevékenységét) képzőintézete. Az intézményben az 1874–1875-ös tanévtől kezdődően bevezették a második évfolyamot is (Patyi, 2010). A felvétel feltételei között szerepelt a betöltött 16. életév, az egészségi alkalmasság, valamint a jó zenei hallás és énekhang megléte (Végh, 1935/a).

Az 1870-es évek közepétől az intézmény már rendelkezett tantestülettel, amely az igazgatóból, két állandó és három óraadó tanárból állt (Draskovits, 1940). Ezzel párhuzamosan újabb kezdeményezések is születtek: Ronge János 1869-ben hozta létre az első Fröbel-elví gyermekkertjeit, és ugyanebben az évben rövid, három-négy hónapos gyermekkertésznői tanfolyamokat is indított. 1872-ben megalakult a Magyarországi Központi Fröbel Nőegylet, amely a következő évben Budapesten létrehozta saját gyermekkertésznő-képző intézményét. Ugyanebben az évben a kolozsvári helyi Fröbel-egyesület is elindított egy hasonló tanfolyamot.

A budapesti és kolozsvári intézmények 1874-ben – az Országos Kiseddóví Egyesület példáját követve – szintén két évre emelték a képzési időt. Ennek eredményeként 1873-ban az óvóképző intézmények száma Magyarországon hirtelen egy helyett háromra nőtt. 1874-ben negyedikként Kassán indult gyermekkertésznő-képzés, és ugyanebben az évben tervbe vették egy új tanfolyam indítását Sopronban is (Végh, 1935/a; Kelényi, 1968; Patyi, 2013/a).

Morlin Emil, a hazai kiseddóvíképzés egyik jeles krónikása, az 1870-es évek képzőintézeteinek működését a következőképpen értékelte: „A kiseddóvídák rohamosan fokozódó szaporodásának reményében felállított képző intézetek fenntartásához ekkor még nem voltak meg a kellő előfeltételek, amit legjobban igazol, hogy néhány évre rá a két budapesti egyesületi intézet kivételével megszűntek” (Morlin, 1896, 114). Az 1880-as évek elején tehát csak a két fővárosi

együleti képző működött tovább. Az egyházi szerepvállalás kezdete az óvóképzés területén 1887-re datálható, amikor Kalocsán megkezdte működését az első katolikus fenntartású óvóképző intézmény (Végh, 1935/b; Patyi 2013/b).

Férfi vagy női óvók?

Ezen, az óvóképzés történetének első fél évszázadában oly jelentős kérdéskör szisztematikus elemzésére nemrégiben Kéri Katalin vállalkozott (Kéri, 2023). Az első hazai óvodák alapításával a magyarországi óvodaügy történetében mulhatatlan érdemeket szerzett Brunsvik Teréz grófnő az általa létesített óvodákban nőket szeretett volna foglalkoztatni. Vélhetőleg a korszellem nyomásának engedve az első óvodák vezetői mégis a férfiak közül kerültek ki. Az 1830-as évek elejétől kezdve alapvető meggyőződéssé vált a hazai szakemberek körében, hogy az óvodák pedagógiai vezetésével férfiakat kell megbízni. Wargha István, a tolnai képző első igazgatója, a leendő férfi óvók mellé szeretett volna hölgyeket is az intézménybe felvenni. A nőket egyéves tanfolyam keretében dajkákká szerezte volna kiképezni. 1848 nyarán az első egyetemes tanítógyűlésen az óvodaügy és az óvóképzés fejlődését szolgáló számos előremutató javaslat között szerepelt az is, hogy az óvóképzőben óvónőket és dajkákat is képezni kell, a férfiaktól elkülönítve, külön osztályokban oktatva őket (Kéri, 2023).

Az egyesületi képzőbe 1858-tól (más forrás szerint 1862-től) vettek fel női hallgatókat. A dualizmus korának első felében a korabeli sajtóban számos cikk foglalkozott a férfi vagy női óvóproblematikával. A korszak elején az írások főképp a női szerepvállalás fokozását szorgalmazták, de 1884-ben P. Szathmáry Károly, a korabeli hazai óvodapedagógia neves személyisége már arról értekezett egy írásában, hogy az óvó pályán túl kevés a férfi (Kéri, 2023). S valóban, az 1870-es és 1880-as években a az óvodai dolgozók, illetve az óvóképzőbe járók körében döntő többségbe kerültek a nők, és az 1890-es évek elejére a férfiak aránya minimális lett. A téma előkerült a kisdédóvási törvény parlamenti vitája során is. Csáky Albin kultuszminiszter a vitában akképp szólt hozzá, hogy az óvodákban főképp nőket alkalmazzanak. A korabeli, nagyon alacsony létszámú és arányú férfi óvó ellenére az 1891-ben elfogadott kisdédóvási törvény továbbra is lehetővé tette férfi jelöltek felvételét a képzőkbe, illetve az óvodákba (Kéri, 2023).

A 20. század első felében már senki nem kérdőjelezte meg a nők létjogát az óvodapedagógusi pályán. Az óvodák irányítása „...a legelső magyarországi óvoda 1828-as alapítását követően, kevesebb, mint száz év alatt, tartósan és egyértelműen az óvónők és dajkák kezébe került” (Kéri, 2023, 57).

A középfokú szakképzés (1891–1959)

Az 1891-ben elfogadott kiseddóvási törvény jelentős mérföldkőnek tekinthető az óvodapedagógus-képzés történetében is. E jogszabály hatására megkezdődött az óvóképzés fejlődésének az a szakasza, amely egészen a felsőfokú képzés bevezetéséig tartott. Vág Ottó terminológiáját alkalmazva ezt az időszakot a „középfokú szakképzés” korszakaként határozhatjuk meg (Vág, 1989, 26).

Századvég, századelő (1890–1918)

Az 1891-ben elfogadott kiseddóvási törvény részletesen rendelkezett az óvodai nevelés minden lényeges aspektusáról (Vág, 1979). A jogszabály hatodik fejezete külön figyelmet szentelt az óvóképzés kérdéskörének, kiemelve annak problémáit és fejlesztési irányait (1891. évi XV. törvénycikk a kiseddóvásról). A törvény jelentősége elsősorban abban rejlik, hogy egységesítette az óvóképzés tartalmát és rendjét az eltérő intézményi keretek között, valamint lehetőséget teremtett új képzőintézmények létrehozására. Az állam biztosította a képzőintézetek alapításának jogát községek, felekezeti szervezetek, valamint jogi és magánszemélyek számára (Varga, 1977; Kelemen, 1993). Egységes szabályozás vonatkozott a felvételi követelményekre is: lányok esetében a 14., fiúknál a 16. életév betöltése volt az alsó korhatár, míg az iskolai előképzettség minimumát a középiskolák, polgári iskolák vagy felsőbb leányiskolák negyedik, illetve a felső népiskolák második osztályának elvégzése jelentette. A törvény megerősítette a korábbi gyakorlatot a képzés időtartamát illetően, amit két évben határozott meg, és rögzítette a kötelező tantárgyak körét. Ugyanakkor hiányosságként értékelhető, hogy a neveléstudomány és a lélektan nem szerepeltek a tantervben, továbbá az óvodai gyakorlatra fordított idő jelentősen csökkent, a korábbi szokásos mérték felére (Varga, 1977; Patyi, 2013/b).

A jogszabály hatására sorra nyíltak meg az új óvóképző intézmények. Az állam négy városban (Sepsiszentgyörgy, Hódmezővásárhely, Eperjes, Pozsony) hozott létre képzőket, míg a katolikus egyház öt településen (Kalocsa, Esztergom, Szatmár, Nagyvárad, Temesvár), az evangélikus egyház pedig Brassóban működtetett német–magyar tannyelvű intézményt. Az 1894–1895-ös tanévben, a két egyesületi fenntartású képzővel együtt, már tizenkét óvónőképző intézet működött az országban (Végh, 1935/b). Rövid időn belül azonban világossá vált, hogy az óvodák száma nem növekszik olyan ütemben, mint az óvóképzőt végzetteké. Ennek következtében túlképzés alakult ki: több intézmény bezárásra került, néhány pedig tanítóképzővé alakult át. Az eperjesi állami képzőben pedig a hallgatók párhuzamosan óvónői és tanítói képesítést is szerezhettek (Varga,

1977). A századfordulón pedig Sopronban is megindult a rendi intézetben az óvónők képzése (Patyi, 2013/a; Patyi, 2025).

Reformtervek a századfordulón: az óvó- és tanítóképzés egyesítésének eszméje, szintemelési kívánalmak

A századfordulón a szakmai körökben (ismét) hangot kapott a tanítónőképzés és az óvónőképzés egyesítésének már korábban is többször felmerült gondolata. Az előzményeket és a századfordulós fejleményeket újabban Neszt Judit és jelen tanulmány szerzője vizsgálta részletesen tanulmányaikban (Neszt, 2019; Patyi, 2020/a; Patyi, 2023). Az óvó- és tanítóképzés egyesítésének gondolata először 1848 nyarán, az első egyetemes tanítógyűlésen (július 20–24.) vetődött fel komolyabb formában. Ennek háttérében az (is) állhatott, hogy a kiseddóvás és az elemi oktatás szakemberei közös szakosztályban dolgozták ki reformelképzeléseiket (Kelemen, 2008). A dualizmus korának kezdetén, Eötvös József második miniszteri ciklusához kapcsolódva ismét előtérbe került az egyesítés szándéka (Morlin, 1896; Neszt, 2019). A századforduló idején újra felmerült az óvó- és tanítóképzés integrálásának gondolata. Mint korábban említettük, az 1891-es kiseddóvási törvény hatására jelentősen megnőtt a képzőhelyek és a végzett óvónők száma, miközben az óvodák és az óvónői álláshelyek bővülése lényegesen lassabb ütemben zajlott. A század végére egyre több óvónő vállalt tanítói munkát, ami az óvónői túlképzés következményeként kialakult helyzetre utalt. Ez a tendencia hozzájárult az egyesítés gondolatának széles körű elterjedéséhez. A koncepció támogatói az óvónői túlképzés kezelését és a tanítói létszámhiány enyhítését remélték az integráció révén (Gábris, 1996).

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi minisztert komolyan foglalkoztatta az egyesítés lehetősége. A kérdés napirendre került az 1896. július 3–10. között megrendezett második egyetemes tanügyi kongresszuson is, ahol a résztvevők pedagógiai és gazdasági szempontok alapján támogatták az elképzelést (Neszt, 2019; Patyi, 2023). Az 1897–1898-as tanévtől kezdődően az eperjesi állami kiseddóvóképzőben kísérleti jelleggel négyéves képzési program indult, amelynek keretében a hallgatók egyszerre szerezhettek óvónői és tanítónői képesítést. Az óvónőképző intézmények többsége támogatta az egyesítés elvét, ugyanakkor a megvalósítás módját illetően; két eltérő szemlélet alakult ki (formai és szerves egyesítés) (Gábris, 1996; Patyi, 2020/a).

Morlin Emil, a magyar kiseddóvás és óvóképzés elismert krónikása, 1896-ban megjelent művének záró gondolataiban az alábbiakat fogalmazta meg az egyesítéssel kapcsolatban: „Ugyancsak ezután kell még dönteni a képesített és alkalmazást nem nyerő kiseddóvónők számának növekedése következtében fel-

merült azon kérdés felett, vajjon a tanítónő- és óvónő-képzést nem kellene egyesíteni? Az egyesítés érdekében felhozzák, hogy az csak javára válnék óvodának és iskolának egyaránt s a kisdednevelés és népiskola módszere kiegészítené egymást, a mellett szükségesnek találják, hogy a kisdedóvónők műveltségi foka ily módon emeltessék.” (Morlin, 1896, 135).

A kisdedóvási törvény a korábban kialakult gyakorlatot törvényesítve a képzési időt két évben határozta meg, ami nem eredményezett számottevő minőségi előrelépést az óvóképzés terén. A századfordulót követően egyre több szakértő fogalmazta meg azt a véleményt, hogy a kétéves képzési idő nem biztosít elegendő lehetőséget a pedagógusjelöltek alapos szakmai felkészítésére. Elsőként gyakorló óvónők jelentek meg a nyilvánosság előtt, akik cikkek sorozatában sürgették a képzési idő meghosszabbítását (Vág, 1989). Ezt követően, 1912-ben a Kisdednevelők Országos Egyesülete is nyilvánosságra hozta reformelképzeléseit (Varga, 1980). A javaslatok célja az volt, hogy a képzés időtartamát négy évre bővítsék, és megerősítsék annak szakiskolai, gyakorlatorientált jellegét. Az elképzelések szerint minden évfolyamon biztosítottak volna óvodai gyakorlati képzést. A reformok megvalósítását kezdetben a politikai akarat hiánya akadályozta, majd az első világháború kitörése tovább késleltette a tervek kivitelezését.

Az első világháború végétől az államosításig (1918–1948)

A világháborút követő területi veszteségek következtében hazánkban jelentősen csökkent az óvóképző intézmények száma: az országban mindössze öt képző működött tovább. A két fővárosi intézmény mellett csupán három vidéki városban – Hódmezővásárhelyen, Kalocsán és Sopronban – folyt óvónőképzés a két világháború közötti időszakban. Megjegyzendő, hogy a hódmezővásárhelyi intézmény az 1932/33-as tanévtől megszűnt (Varga, 1977; Patyi 2010; Kóger, 2024).

A húszas években az oktató-nevelő munka továbbra is az 1891. évi XV. törvénycikk által meghatározott, hagyományos keretek között zajlott. Ugyanakkor a szakmai körökben egyre erőteljesebben jelentek meg a kritikai észrevételek. A rövid képzési idő nem tette lehetővé sem az alapos általános műveltség, sem a megfelelő szakmai kompetenciák elsajátítását. Emellett a végzett óvónők életkora miatt gyakran nem tudtak megfelelni sem szakmai, sem társadalmi elvárásaiknak. A gyakran hangoztatott kritikákat a Kisdednevelők Országos Egyesületének felkérésére Végh József foglalta össze egy memorandum formájában, amelyet a kultuszminiszterhez is eljuttattak (Végh, 1935/b).

Az óvóképzés történetében jelentős fordulatot hozott az 1926-os év. Gróf Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeleti úton négyéves középfokú képzéssé alakította át az óvónőképzést. Az új képzési struktúra hároméves elméleti és egyéves gyakorlati szakaszból állt, amely jelentős tartalmi

és módszertani megújulást eredményezett. Az elméleti képzés keretében számos új tantárgy került bevezetésre, többek között a lélektan, neveléstan, a kisednevelés története és szervezete, valamint a természettudományos és háztartási ismeretek (kémia, fizika, háztartástan). Ennek következtében az általános és pedagógiai műveltség köre jelentősen kibővült. A gyakorlati képzés időtartama szintén megnövekedett: már az első évben hospitálásra került sor, a második évben heti három, a harmadik évben heti hat órát töltöttek a hallgatók a mintaóvodában, míg a negyedik év teljes egészében gyakorlati tevékenységre épült, kiegészítve az ahhoz kapcsolódó tantárgyakkal (ének, hegedű, rajz, vallásoktatás). A gyakorlati képzés részleteit a 1927-es miniszteri rendelet szabályozta, amely előírta, hogy a hallgatók szeptembertől decemberig, valamint március–áprilisban nem a képzőintézmények mintaóvodáiban, hanem külső gyakorló intézményekben végezzék gyakorlatukat. A május–júniusi időszakot töltötték a mintaóvodákban, míg január–februárban egészségügyi intézményeket látogattak (Végh, 1935/c; Varga 1977; Hartl, 2023).

A reform jelentős előrelépést jelentett, számos elemében megvalósítva az 1912-ben megfogalmazott szakmai elképzeléseket. Ennek ellenére nem teljesítette maradéktalanul a hozzáfűzött várakozásokat. A tanítóképzés tanulmányi idejét már 1923-ban ötévesre emelték, így az óvóképzés négyévesre bővítése nem oldotta meg az óvónők régóta fennálló sérelmét: a képzési idő továbbra sem volt egyenlő a tanítóképzésével, és a végzett óvónők sem kapták meg a tanítóknál azonos fizetést és társadalmi elismerést.

A helyzetet tovább súlyosbította, hogy az 1938. évi XIII. és XVI. törvény-cikkek a tanítóképzés érettségire épülő, kétéves felsőfokú képzéssé történő átalakítását irányozták elő – bár ennek megvalósítását a második világháború megakadályozta. Végh József 1944 júliusában a *Kisednevelés* című szaklapban már az ötéves óvóképzés bevezetése mellett érvelt (Végh, 1944; Varga, 1980). Az ötéves képzési forma azonban sem ekkor, sem a későbbiekben nem valósult meg Magyarországon.

Az államosítástól a felsőfokú képzők megnyitásáig (1948 – 1959)

A korszak óvóképzésének problémakörét legújabbán Németh Dóra Katalin és Kóger Yveta is elemezte PhD-disszertációjában (Németh 2024; Kóger, 2024). 1948 nyarán Magyarországon az oktatási és nevelési intézmények túlnyomó többsége – így az addig egyházi fenntartásban működő óvónőképző intézetek is – állami tulajdonba került. Az óvodaügyért felelős akkori állami vezetés az óvónőhiány mielőbbi felszámolását tekintette a legsürgetőbb feladatnak. Ennek érdekében rövid időtartamú képzési formákat – úgynevezett „gyorstalpalókat”, illetve

dolgozók esti óvónőképző tanfolyamait – indítottak, hogy gyorsan képesítsenek nagyszámú óvodapedagógust (Hermann, 1965; Kóger, 2024; Németh 2024).

Ez a törekvés a hagyományos óvónőképző intézmények működésére is hatással volt. 1949 nyarán az intézményeket pedagógiai gimnáziumokká alakították át, amelyek óvónőképző tagozattal működtek. A közismereti tananyag megegyezett a hagyományos gimnáziumokéval, ami túlerheltséget eredményezett, és a szakmai képzés háttérbe szorult. Ez az iskolatípus nem bizonyult sikeresnek, és csupán egy tanéven keresztül működött. Az 1950/51-es tanévtől kezdődően a minisztérium az intézményeket szakiskolai jellegű óvónőképzőkké szervezte át. Az óvónőhiányra való tekintettel a tanulmányi időt három évben határozták meg. A tananyag megoszlása alapján a képzés 48%-át közismereti tárgyak, 28%-át készségtárgyak, míg csupán 22%-át pedagógiai szaktárgyak tették ki (Hermann, 1965; Kóger, 2024; Németh 2024). Hermann Alice az óvónőképzés e korszakát az alábbi szavakkal jellemzi: „Eléggé problematikus szakasza ez a felszabadulás utáni óvónőképzésnek: a képzőkből 17 éves félművelt, szakmailag gyengén képzett óvónők kerültek ki.” (Hermann, 1965; 410).

A neveléstörténészek az 1953-tól kezdődő időszakot a „szocialista óvoda hőskoraként” tartják számon. Ebben az időszakban jelentős növekedés volt tapasztalható az óvodák számában, a képesített óvónők létszámában, valamint az óvodába járó gyermekek arányában. A látványos mennyiségi fejlődés azonban éles kontrasztban állt az óvónőképzés szakmai színvonalával, amely nem tudta kielégíteni sem a szakmai, sem a társadalmi elvárásokat. Ezért ismételten szükségessé vált az óvónőképzés rendszerének átalakítása (Vág, 1979; Hermann, 1965).

Az Oktatási Minisztérium 1956-ban kezdte meg annak a képzési modellnek a kidolgozását, amely a tanító- és óvónőképzést középiskolai érettségire épülő felsőfokú formában kívánta megszervezni. A munkába szakértői bizottságot vontak be, és az elkészült koncepciót társadalmi vitára bocsátották. A szakmai előkészítésben soproni pedagógusok is aktívan részt vettek, bár nem az óvónőképző intézményben dolgoztak. Kelényi Ferenc tanulmányi felügyelő és Major László általános iskolai tanár – akik később a felsőfokú képző oktatóiként tevékenykedtek – 1956. augusztus 7-én, országosan elsőként, részletes tervezetet nyújtottak be az Oktatási Minisztérium Tanítóképzős Osztályához a „nevelőképző akadémiák” megszervezésére vonatkozóan, amely a tantervi és órarendi javaslatokat is tartalmazta (Patyi, 2020/b; Németh, 2024).

A hosszadalmas előkészítő munka eredményeként 1958. szeptember 6-án kihirdetésre került az 1958. évi 26. számú törvényerejű rendelet a tanító- és óvónőképzés új rendszeréről. A rendelet 1. §-a felsőfokú intézményként működő óvónőképző intézetek létrehozását írta elő. Az új intézmények célja olyan művelt, hivatásukat értő és szerető, kommunista világnézetű és erkölcsű óvónők

képzése volt, akik az óvodai nevelés feladatait magas színvonalon képesek el látni. A tanulmányi időt a rendelet két évben határozta meg. A rendelet ugyanakkor nem határozta meg pontosan, hogy mely településeken kerülnek majd kialakításra a felsőfokú óvónőképző intézmények. Ezt a kérdést a művelődésügyi miniszter 187/1958. számú utasítása tisztázta, amely az 1958. évi 26. számú rendelet végrehajtásáról rendelkezett. Az utasítás 11 várost jelölt ki felsőfokú tanítóképző intézmények létesítésére, valamint három várost – Kecskemétet, Szarvast és Sopront –, ahol felsőfokú óvónőképző intézetet kellett létrehozni. Közülük a Soproni Felsőfokú Óvónőképző Intézet 1959. szeptember 8-án nyitotta meg kapuit (Németh, 2024; Szabados, 1964).

Összegzés

Végigtekintettünk a hazai óvodapedagógus-képzés első 130 évén, a képzés lehető legkezdetleges formájától (önképzés) eljutottunk addig, hogy 1959-ben felsőfokú szintre emelték az óvodapedagógusok képzését. Végigtekintettük a főbb intézményi változásokat, a fejlődés irányát meghatározó alapvető törekvéseket. A fejlődéstörténetnek voltak kiemelkedő időszakai és hullámvölgyei, illetve stagnáló időszakai is, mégis ez a történeti út alapozta meg a mai hazai óvodapedagógus-képzés nemzetközileg is elismert magas színvonalát.

Felhasznált irodalom

1891. évi XV. törvénycikk a kisdedovásról. <https://tinyurl.com/5n7m7se7>
- Briedl Fidél (1841): A kisdedóvó intézetek történetileg. In: Luczenbacher, J. & Alamási Balogh, P. (szerk.): *Tudománytár*. Kilencedik kötet. A Magyar Tudós Társaság. 281–305.
- Draskovits Pál (1940): *A magyar kisdednevelés és kisdedóvónőképzés története és jelen állapota*. Özv. Pauly Károlyné Könyvnyomdája, Szombathely. 144.
- Gábris József (1996): *Az esztergomi nevelőképzés krónikája I*. Az Esztergomi Tanító- és Óvónőképző Öregdiákjainak Egyesülete – Balassa Bálint Alapítvány a Tanítóképzésért, Esztergom, 171.
- Golyán Szilvia (2023): A hazai óvodapedagógus-képzés történetével összefüggő közlemények szisztematikus szakirodalmi áttekintése. *Gyermeknevelés*, 11(2–3), 61–80. <https://doi.org/10.31074/gyntf.2023.2-3.61.80>
- Hartl Éva (2023): Óvónőképzés, óvodai hospitálás-gyakorlat az 1930-as évek elején. In: Kéri Katalin (szerk.): *Fejezetek a neveléstudomány és a nőtörténet köréből*. Soproni Egyetem Kiadó, Sopron, 17–26. <https://doi.org/10.35511/978-963-334-503-0-02>
- Hermann Alice (1965): Az óvoda és az óvónőképzés. In: Simon Gyula (szerk.): *Nevelésügyünk húsz éve 1945-1964. Tanulmányok a magyar népi demokrácia neveléstörténetéből*. Tankönyvkiadó, Budapest, 365–418.
- Kelemen Elemér (2008): A magyar nevelésügyi kongresszusok története. *Új Pedagógiai Szemle*, 58(2), 76–85.
- Kelényi Ferenc (1968): A soproni óvónőképzés kezdetei. *Soproni Szemle*, 22(1), 75–79.
- Kéri Katalin (2023): Óvó úr vagy óvónő? : Szakmások és az óvopedagógusi pálya feminizálódása. *Gyermeknevelés*, 11(2–3), 45–60. <https://doi.org/10.31074/gyntf.2023.2-3.45.60>
- Kóger Yvett (2024): *A magyarországi óvodaiügy az „övenes években” a család és óvoda kapcsolat kontextusában*. Doktori értekezés. Pécsi Tudományegyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola, Budapest, 443. <https://tinyurl.com/yxe9jfk5>
- Kurucz Rózsa (2002): *Az első magyar óvóképző 1837-1843*. Babits Kiadó, Szekszárd, 271.
- Morlin Emil (1896): *A magyar kisdedovási múltja és jelene*. Lampel Róbert, Budapest, 143.
- Németh Dóra Katalin (2024): *Óvónőképzés a szocializmus korában: Gyakorlati képzés a Soproni (Felsőfokú) Óvónőképző Intézetben (1959-1972)*. Doktori értekezés. Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola, Pécs, 211. <https://tinyurl.com/ycxkf2ae>
- Neszt Judit (2019): A tanító- és óvónőképzés egyesítésének mozgalma 1840-1905 között. *Gradus*, 6(2), 54–58. https://gradus.kefo.hu/archive/2019-3/2019_3_ART_009_Neszt.pdf
- Patyi Gábor (2010): A magyarországi óvóképzés a felsőfokúvá válásig. *Képzés és Gyakorlat*, 8(1), 99–106. <https://tinyurl.com/mn6e9aae>
- Patyi Gábor (2013/a): Óvónőképzés Sopronban a dualizmus korában. *Neveléstörténet*, 10(3-4), 124–133. <https://tinyurl.com/4j7ubxp3>
- Patyi Gábor (2013/b): Óvónőképzés a Lajtán innen és a Lajtán túl a dualizmus korában. In: Kurucz Rózsa (szerk.): *Hidak és párhuzamok a 175 éves közép-európai és magyarországi óvóképzés történetében*. PTE IGYK, Szekszárd, 46–55.
- Patyi Gábor (2020/a): Szakmai vita az óvó- és tanítóképzés akadémiai szintű egyesítéséről a pedagógiai sajtóban 1957-ben. In: Molnár Béla (szerk.): *A Tanítóképzés múltja, jelene V. : A tanárképzés múltja, jelene II.*, ELTE PPK–PPI, Szombathely, 58–66. <https://tinyurl.com/524rcmkz>

• A tanulmányban előforduló webes hivatkozások legutolsó ellenőrzési időpontja: 2025. november 1.

- Patyi Gábor (2020/b): Innovatív reformjavaslat 1956-ból: két soproni pedagógus tervezete a felsőfokú „Nevelőképző Akadémia” tárgyában. In: Patyi Gábor (szerk.): „...hajítás sarjad gyökeréből.” (Iz 11,1) Hatvan éves a soproni felsőfokú óvodapedagógus-képzés. Soproni Egyetem Kiadó, Sopron, 7-28. <http://publicatio.uni-sopron.hu/2489/>
- Patyi Gábor (2023): Az óvodaiügy kérdései a második tanügyi kongresszuson (1896), és visszhangja a korabeli pedagógiai sajtóban. In: Kéri Katalin (szerk.): *Fejezetek a neveléstudomány és a nőtörténet köréből*. Soproni Egyetem Kiadó, Sopron, 5-16. <https://doi.org/10.35511/978-963-334-503-0-01>
- Patyi Gábor (2025): Óvónőképzés Sopronban a századfordulón. *Soproni Szemle*, 79(1), 3-15.
- Szabados László (1964): A felsőfokú óvónőképzés Sopronban. *Soproni Szemle*, 18(2), 50-64.
- Vág Ottó (1979): *Óvoda és óvodapedagógia*. Tankönyvkiadó, Budapest, 278.
- Vág Ottó (1988): Az óvodainevelő-képzés fejlődése Magyarországon (1828-1891). *Óvodai Nevelés*, 41(2), 44-46.
- Vág Ottó (1989): Az óvodapedagógiai képzés különböző szintjei a magyar neveléstörténetben. In: Szekerczés Pál (szerk.): *Óvóképző és tanítóképző főiskolák tudományos közleményei XXII. K. n.*, Debrecen, 21-30.
- Varga Gábor (1977): A magyar óvodai pedagógusképzés történeti előzményei. *Pedagógusképzés*, 2(1), 119-128.
- Varga Gábor (1980): A magyar óvodai pedagógusképzés történetéhez (1912-1944). *Pedagógusképzés*, 5(1), 100-104.
- Végh József (1935/a): A magyar kiseddóvónőképzés multja és jelene I. *Kiseddnevelés*, 60(1) 10-17.
- Végh József (1935/b): A magyar kiseddóvónőképzés multja és jelene II. *Kiseddnevelés*, 60(2), 56-67.
- Végh József (1935/c): A magyar kiseddóvónőképzés multja és jelene III. *Kiseddnevelés*, 60(3), 105-114.
- Végh József (1935/d): A magyar kiseddóvónőképzés multja és jelene. Függelék. *Kiseddnevelés*, 60(4), 147-155.
- Végh József (1944): A magyar kiseddóvásügy megoldandó problémái. *Kiseddnevelés*, 69(7), 169-173.
- Wargha István (1843): *Terv a kiseddóvó intézetek terjesztése iránt a két magyar hazában*. Heckenast, Budapest, 50.